

ישיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א לפרשת תולדות תשס"ז "תתן אמת ליעקב"

עם עקש תתפתל

הנביא אומר: "והיה העקב למישור" (ישעיהו מ, ד). מה שפיוס עקום ומפותל, יהיה לעתיד לבוא ישר. אינני יודע אם הכוונה רק מבחינה גשמית, או גם מבחינה רוחנית. עכ"פ, זה מה שקורה עם יעקב אבינו. בהתחלה הוא עקוב (יעקב), מתהלך בדרכים עקומות ובלתי ישרות עם עֵשׂו ועם לבן, ואח"כ הוא מישור - ישראל, יֵשׁר של הָאֵל. האם באמת היה יעקב "עֵקֵב" בתחילת דרכו? - חס ושלום! הרי המידה המיוחדת של יעקב אבינו היא אמת - "תתן אמת ליעקב" (מכילתא, ז, כ). יעקב אינו עקוב ח"ו, אלא תם וישר כבר מן ההתחלה. [ויעקב איש תם" (בראשית כה, כז) - "קָלֵבוֹ כֵּן פִּיּוֹ... שאינו חריף לרמות" (רש"י שם)]. גם כשהוא נראה עקוב - כשהוא הולך בדרכים לא ישרות - הוא לא עקוב באמת ח"ו, אלא ישר. הפסוק אומר: "עם עֵקֵשׁ תִּתְפַּתֵּל" (תהלים יח, כז). כשמתעסקים עם אדם לא ישר, מוכרחים לפעמים ללכת בדרכים פתלתלות ולא ישרות, כדי שלא ליפול ברשותו, ובנסיבות כאלו - זהו המישור, וזהו הישרות! כשאמא אומרת לְבָנָה: "אחרי הלימודים תחזור ישר הביתה", היא לא מתכוונת שילך בקו ישר, שהרי אז עלול הבן לחבוט את ראשו בקיר או בעמוד חשמל, או ליפול לתוך בור ח"ו. הישרות במקרה זה היא דוקא להיות מפותל, להתאים את עצמו לעקמימות הדרך. לפנות שמאלה כשצריך לפנות שמאלה, ולפנות ימינה כשצריך לפנות ימינה. כך נוהג גם יעקב. היות ויש לו עסק עם עקשים למיניהם (עשו, ואח"כ לבן), מוכרח גם הוא להתנהג עמם שלא בישרות, כדי לא להנזק על ידם.

תְּקוּפוֹתָהּ שֶׁל מְכִירַת הַבְּכוֹרָה מֵעֵשׂוֹ לִיעֵקֵב

המעשה ה"עקוב" הראשון שמובא על יעקב בתורה - הוא קניית הבכורה מֵעֵשׂוֹ. האם מן היושר הוא, לנצל את מצוקתו של עֵשׂוֹ, שנמצא בסכנת נפשות [הנה אנכי הולך למות" ... (בראשית כה, לב)], ולהסכים להצילו רק בתנאי שימכור את בכורתו? האם אין זו "סחיטה" מכווערת? יותר מכך: לכאורה יש מקום לטעון, שמכירת הבכורה לא חלה כלל במקרה כזה. הרי הלכה היא, שאם "היה בורח מבית האסורים, והיתה מעבורת לפניו, ואמר לו (לבעל המעבורת): 'טול דינר והעבירני' - אין לו אלא שכרו" (ב"ק קטז, א). אם משהו בורח מאימת המלכות, וצריך לעבור את הנהר, והבטיח לבעל המעבורת שכר מופרז עבור ההעברה, יכול לומר לו: "משטה הייתי בך" (כשהבטחתי לתת לך שכר גבוה כל כך), ויתן לו רק את השכר המקובל. כך גם כאן: עֵשׂוֹ יכול לטעון, שלא

התכוין כלל לוותר על בכורתו עבור נזיד עדשים. הייתי במצב של פקוח נפש, לכן אמרתי שמסכים אני לדרישתך למכור את בכורתך עבור נזיד עדשים, אבל באמת רק "משטה הייתי בך", ולא הסכמתי באמת למכור מופרז כזה. לכל היותר מגיעים לך כמה פרוטות עבור הנזיד, ולא יותר... מה עושה יעקב כדי למנוע ריעותות אלו? - אומרת התורה: "ויעקב נתן לעֵשׂוֹ לחם ונזיד עדשים" (בראשית כה, לד). למה לחם? הרי עֵשׂוֹ כלל לא ביקש לחם! כל מה שעֵשׂוֹ ביקש, הוא לאכול מנזיד עדשים, "הלעיטני נא מן הָאֵדָם הָאֵדָם הַזֶּה" (שם, ל), ולא לחם! אלא שכאן טמונה התשובה לשאלות ששאלנו. יעקב התחכם כאן כנגד עֵשׂוֹ, ובכוונה האכילו לחם לפני שהלעיט לְרַשַׁע מְנַזֵּד העדשים שביקש. אחרי שיאכל לחם וישיב את נפשו ע"י הלחם, כבר לא יהיה במצב של סכנת נפשות, ואם בכל זאת ימשיך אז לאכול גם מנזיד העדשים, לא יוכל עוד לטעון ש"סָחֲטוּ" אותו בשעה של מצוקה, ושמחמת סכנת נפשות נאלץ להסכים למכור את בכורתו, שהרי היה לו שלא יאכל ממילא, כיון שאכל את התבשיל בשעה שכבר לא היה במצב של פיקוח נפש - אין כאן טענת אונס, וחייב לשלם עבורו כל מה שהתחייב עליו.

התורה מעידה באמת, שגם אחרי שעֵשׂוֹ אוכל את נזיד העדשים, הוא לא מתחרט על מכירת הבכורה: "ויאכל וַיִּשְׂתֶּה, ויקם וילך, ויבז עֵשׂוֹ את הַבְּכֹרָה" (שם, לד). הוא לא חושב, "איזה עסק רע עשיתי! מכרתי בכורה בעד נזיד עדשים!" הוא אומר: "איזה עסק טוב עשיתי! התפטרתי מהבכורה!" "למה זה לי בְּכֹרָה" (שם, לב). הבכורה היא רק עבודת ה', עבודת קרבנות, ש"אזהרות ועונשין ומיתות תלויין בה" (רש"י שם). עשיתי א"כ עסק מצוין, גם נפטרתי מן הבכורה, וגם הרווחתי נזיד עדשים... חז"ל אומרים, שעֵשׂוֹ עוד קרא לחבריו, ולעג בפניהם ליעקב: תראו מה עשה השוטה הזה, ויתר על נזיד עדשים בשביל בכורה. אין כאן אפוא מהלך של ניצול שעת מצוקה כלפי עֵשׂוֹ. עֵשׂוֹ מוכר את הבכורה בלב שלם ובנפש חפצה, בלא שום אונס כלל.

יותר מכך: לא רק שאין כאן ניצול כפוי של עֵשׂוֹ, אלא גם אליבא דאמת אין לעֵשׂוֹ כל הפסד ממכירת הבכורה. מי שאינו מאמין בעבודה, אין טעם שיתעסק בה. היא לא תביא לו תועלת. מי שמאמין בעבודת ה', עבודת ה' תביא לו תועלת. הוא יעשה אותה כפי הדינים שלה, והיא תביא לו תועלת. אבל מי שלא מאמין בעבודת ה', היא לא תביא לו שום תועלת. מה מפסיד אפוא עֵשׂוֹ ממכירת הבכורה? - כלום. ממילא נמצא, שיעקב לא הזיק לעֵשׂוֹ במאומה במה שלקח ממנו את הבכורה.

בדרכים עקמומיות, הרי הוא מציל אותנו, ולא פוגע בו (חוץ ממה שיש כאן הצלה גם ליעקב).

האם רימה יעקב את לבן חמיו?

עוד שואלים על יעקב, איך זה מרמה יעקב אבינו את לבן בחלוקת הצאן. יעקב ולבן מסכמים ביניהם, שפֶלֶל שֶׁה נקוד וְטָלוּא שִׁינְלָד בעזים וכל שֶׁה חוּם שִׁינְלָד בכבשים יהיה של יעקב, וכל שאיננו כזה יהיה של לבן (בראשית ל, לב), ויעקב הולך ומציג בשקתות המים מקלות עם פצלות לבנות, כדי להשפיע בזה על מראה הולדות העתידיים להולד (שם, לז-מב). האם אין זו רמאות? הרי מן הסתם כוונת ההסכם היתה, שרק מה שִׁינְלָד בדרך הטבע בצורה הנ"ל יהיה של יעקב, ולא מה שִׁינְלָד כן באופן מלאכותי, ע"י תחבולות. אם יעקב אבינו היה מדען, והיה יודע לתת זריקות שיגרמו לצאן ללדת עקודים, ודאי שלא על דעת זה היה התנאי בינו לבין לבן. איך עושה א"כ יעקב דבר כזה, להשפיע באופן מלאכותי על מראה הצאן שִׁינְלָד? האין זו רמאות?!

התשובה היא זו: ראשית כל, כלל לא ברור שלמקלות שהוצבו בשקתות המים היתה השפעה טבעית על מראה הולדות. רש"י מביא דעה מחז"ל, שכל העיבור של הצאן בעדרו של לבן התרחש באופן נסי, בלי זכרים, רק מהמים שִׁשְׁתוּ הצאן משקתות המים (רש"י שם, לח). לפי זה ודאי אין מקום לטעון שיעקב זכה בצאן ברמאות, שהרי הכל התרחש בדרך נס מן השמים, ולא כתוצאה טבעית ממעשהו של יעקב.

אבל גם אם נאמר שהיה כאן מהלך טבעי, שבדרך הטבע צאן שרואים מקלות בצורת עקודים יולדים ולדות עקודים (כשיטה הראשונה שברש"י הנ"ל), מ"מ עדיין לא היה כאן אלא נס. מדוע? הרי יעקב אומר ללבן: "עֲבֹדְתִיךָ... שֶׁשׁ שָׁנִים בצאנך, וְתַחֲלֶף אֶת מִשְׁפְּרְתִי עֲשֶׂרְתָּ מִן יָם" (שם לא, מא). כלומר, במשך שש שנים בהן עבד יעקב עבור הצאן, שָׁנָה לבן את תְּנָאֵי החלוקה, מנקוד לטלוא ומעקודים לברודים, מאה פעמים! נכי 'עשרת מונים' פירושו 'עשר פעמים עשר' (ב"ר עג, ט). נעשה א"כ חשבון: תקופת העיבור של בהמה דקה היא חמישה חודשים (בכורות ח, א). הרי שבמשך שש שנים (שהם שבעים ושנים חדשים), אין מקום ליותר מארבעה עשר מחזורים של עבור ולידה של הצאן. אם במשך ארבעה עשר המחזורים הללו, לבן מספיק לשנות את התנאים מאה פעמים, נמצא שבתוך כל מחזור של עיבור ולידה, שינה לבן את תנאי חלוקת הצאן כמה וכמה פעמים! אם כן, גם אם בהתחלת מחזור העבור דיברו על עקודים, אין שום ראייה מזה שגם בסוף המחזור תהיה המשכורת עקודים. יכול להיות שבסוף המשכורת תהיה דווקא נקודים או ברודים. וא"כ מה ישפיעו המקלות?... יעקב עדיין זקוק לנס כדי שהולדות הנולדים יהיו מתאימים לתנאי האחרון של לבן! כל ענין המקלות היה אפוא לא טבעי. אין שום קשר בין המקלות שהיו בהתחלה, ובין מה שהצאן יולדות בסוף. ממילא אין שום רמאות במה שיעקב שם את המקלות. מדוע א"כ שם יעקב את המקלות האלו? אולי בשביל זה גופא, לגרות את לבן להחליף את המשכורת. עכ"פ, המקלות לא השפיעו כלום. לָכֵן עֲצָמוּ הוּא זֶה שֶׁקִּבַּע מֵהַ יִלְדוּ הַצֶּאֱנָה,

נטילת הברכות מעֶשׂוֹ - באיזה היתר?

עֶשׂוֹ אינו מאמין ואינו מודה בעבודה, אבל יש דבר שעֶשׂוֹ כן מאמין וחפץ בו. בברכה של יצחק אבינו הוא מאמין וחפץ. אכפת לו מאד לזכות בברכה הזו, וכשהוא מאבד אותה - הוא צועק "צַעֲקָה גְדֹלָה וּמְרָה עַד מְאֹד" (בראשית כז, לד). הוא מבין שיצחק אבינו הוא צדיק ונביא וקדוש, ושברכתו שווה הרבה. אמנם עֶשׂוֹ כופר בעיקר (ב"ב טז, ב), הוא לא מאמין בקב"ה - אבל זו איננה קושיא גדולה. יש אנשים שלא מאמינים שהיה אדם בִּשְׁם דוד המלך, אבל הם מאמינים באמונה שלמה שהוא קבור בהר ציון!... יש גם אנשים שמתכננים כל מיני תכניות הכרוכות בחילול שבת, והולכים לפני כן לשים פתק בכותל שיצליחו בתכניותיהם... יש סתירות כאלה בנפש האדם, ואנשים חיים עם סתירות כאלו לאורך ימים ושנים בלי בעיות מיוחדות... כך גם עֶשׂוֹ. מצד אחד הוא כופר בעיקר, ומצד שני הוא מעריך את ברכתו של יצחק, ומאמין בכוחה ובהשפעתה. מצד אחד הוא רוצח (ב"ב שם), ומצד שני הוא נרתע מחילול שבועה. [שאם לא כן, למה השביע אותו יעקב שלא יחזור בו ממכירת הבכורה? (בראשית כה, לג). איזה ערך יש לשבועתו של אדם שאין שום סיכוי שיהיה נאמן לקיימה?]. אמנם הסבא מסלבודקא [הגה"צ רבי נתן צבי פינקל זצ"ל] הסביר, שלעֶשׂוֹ היו לפעמים רגעים של התרוממות רוחנית אמיתית, [לכן היה שואל את אביו, כיצד מעשרים את התבן ואת המלח (רש"י שם, כז)], אך לא היה מחזיק מעמד בזה, והיה שב לרשעו אחרי זמן קצר (ע"י מכתב מאליהו ח"א עמ' 234 וח"ג עמ' 356) - אבל גם בלי זה אפשר להבין את הסתירות בנפשו של עשו. כפי שראינו, סתירות כאלו בנפש בני אדם יתכנו בו זמנית, בלי צורך בעליות וירידות רוחניות.

עכ"פ, עֶשׂוֹ מאמין בברכה של יצחק, ומעוניין לזכות בה. ממילא קשה: בשלמא מכירת הבכורה - זו נעשתה מדעתו ומרצונו של עֶשׂוֹ, וגם לא גרמה לו שום נזק והפסד, כפי שהסברנו. אבל נטילת הברכות - כאן הרי לא קיימים התנאים האלו. מהו אפוא ההיתר של יעקב אבינו לנהוג כאן ברמאות, כדי לזכות בברכה לעצמו?

נראה שהתשובה לדבר היא זו: מה היה קורה, אם ח"ו עֶשׂוֹ הוא זה שהיה מקבל את הברכות? יצחק היה אומר לו "הוי גביר לאחייך" (בראשית כז, כט), יעקב היה נעשה עבד שלו, ולא היה יכול לקבל את התורה. ובלי קבלת התורה - אין קיום לעולם. הרי "התנה הקב"ה עם מעשה בראשית ואמר להם: אם ישראל מקבלים התורה אתם מתקיימין, ואם לאו - אני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו" (שבת פה, א). ממילא, כשיעקב לוקח את הברכה לעצמו, הרי שוב, לא רק הצלה ליעקב יש בזה, אלא גם לעֶשׂוֹ. כי אם העולם יחזור לתוהו ובוהו, אין עֶשׂוֹ. וגם אחרי שהעולם לא חזר לתוהו ובוהו, מי היה זוכר היום את עֶשׂוֹ, לולא תורתו של יעקב? רק בגלל תורתו של יעקב זוכרים היום את עֶשׂוֹ! זוהי אפוא הצלה לעֶשׂוֹ שיעקב לוקח לו את הברכות. גם אם הוא עושה זאת

שלו (של יצחק), ואומר לו: "אנכי עֲשׂוּ בְּכִרְךָ" - אני הוא האדם, אשר זהה ל"עֲשׂוּ בְּכִרְךָ", כפי שהוא מצטייר בדמיון, ואשר אותו אתה חפץ לברך (עי' מכתב מאליהו ח"א עמ' 96-94).

נמצא, שהתשובה שיעקב נותן ליצחק אביו היא תשובה אמיתית מאד, בלי שום שקר כלל. יעקב פשוט התעלם מן ההנחה השגויה של יצחק, שעֲשׂוּ הוא הבן הצדיק יותר, והוביל את אביו אל המטרה אליה שאף - לברך את הצדיק יותר מבין בניו, הלא הוא יעקב. אמנם בזהר מבואר, שכשיעקב אמר ליצחק "אנכי עֲשׂוּ בְּכִרְךָ", הוא התכוין לומר: "אנכי מי שְׁאָנִי, וְעֲשׂוּ הוא בכורך" (זהר ח"א קסז, ב; וכעין זה פי' גם רש"י בראשית כז, יט), אבל ודאי אין כוונת הזוהר לומר, שכונה כזו מצילה את הדברים מלהיות דברי שקר, שהרי דברים שבלב אינם דברים, והכל הולך אחר הפה. כוונת הזוהר היא רק לומר, שיעקב השתדל לנסח את דבריו כך, שגם באופן חיצוני תהיה אפשרות לדבריו להתפרש כדברי אמת. אבל התירוץ האמיתי הוא כפי שהסברנו, שהדברים הם דברי אמת, כיון שכוונתו של יצחק היא לברך את הצדיק שבין שני האחים, ועל כן מזדהה יעקב לפני יצחק כ"עֲשׂוּ בְּכִרְךָ", שהוא האדם שסבר יצחק בטעות לצדיק יותר. נמצא, שלא יעקב הוא זה שרימה את אביו בכל הפרשה הזו, אלא עֲשׂוּ הוא זה שרימה אותו, כשהתחזה לפניו כצדיק יותר מיעקב. ממילא אין ליעקב ברירה אלא לנקוט בדרך של "עם עֲשׂוּ תַתְּפֹלֵל", וגם זה - רק על פי נבואה.

למה נענש יעקב על צערו של עשו?

והנה, למרות שלא היתה כל רמאות במה שעשה יעקב בפרשת הברכות, אף על פי כן מוסרים לנו חז"ל (ב"ר סז, ד), שיעקב נענש כתוצאה מפרשה זו, על שגרם לעֲשׂוּ לצעוק "צעקה גדולה ומרה עד מאד". העונש היה, שגם זרעו של עֲשׂוּ יגרום לזרעו של יעקב לצעוק זעקה גדולה ומרה. מתי? בשורשן הבירה. המן האגגי, שהוא ניין של עֲשׂוּ, גורם בגזרתו למרדכי הצדיק לצעוק זעקה גדולה ומרה (אסתר ד, א).

וצריך להבין: למה הקפיד כאן הקב"ה על יעקב אבינו? על מה הוא מדקדק איתו? הרי יעקב עשה מה שעשה על פי נבואה שנמסרה לאמו, וגם כשהוא הולך לקיים אותה, הוא הולך "כפוף ובוכה", כפי שהזכרנו, לא ברצון ובשמחה. מהי אפוא הטענה על יעקב אבינו, שכאשר נודע הדבר לעֲשׂוּ, הוא צועק צעקה גדולה ומרה? וכי מה היה לו ליעקב לעשות בענין זה?

נראה שהסבר הענין הוא כפי שהסביר הסבא מסלבודקא זצ"ל עונש אחר שספג יעקב אבינו על מעשה אחר שעשה. כשיעקב נפגש עם עֲשׂוּ, הוא מחביא את דינה בתוך תיבה, כדי שלא יתן בה עֲשׂוּ את עינו ויבקש לשאת אותה, דבר שאם יעקב היה מסכים לו, היה יכול לגרום לעֲשׂוּ לחזור למוטב (רש"י בראשית לב, כג). אמר לו הקב"ה: "מנעת חסד מאחריך, לא בקשת להשיאה דרך היתר, הרי היא נישאת דרך איסור" (ב"ר עו, ט). לא רצית לתת את דינה לעֲשׂוּ שתחזיר אותו בתשובה, הסוף יהיה ששכח הכנעני יקה אותה. וקשה: וכי צריך היה יעקב אבינו להשיא את דינה לעֲשׂוּ הרשע?!

ולא המקלות. "אם פה יאמר: נְקַדֵּים יהיה שכרך", וילדו כל הצאן נְקַדֵּים; ואם כה יאמר: עֲקַדֵּים יהיה שכרך, וילדו כל הצאן עֲקַדֵּים" (בראשית שם, ח). בבחינת צדיק גוזר והקב"ה מקיים... [למרות שלבן לא היה כל כך צדיק...]. יעקב לא השיג א"כ את הצאן ברמאות, אלא ע"י נס מן השמים. כך היה רצון ה'.

האם רימה יעקב את יצחק אביו?

והנה, כל זה מובן כל עוד יעקב מרמה את הרשעים - את עֲשׂוּ ואת לבן. "עם עֲקֹשׁ תַתְּפֹלֵל", כפי שהסברנו. ואולם מה עם יצחק אבינו? יצחק אבינו אינו עֲקֹשׁ ח"ו, הוא צדיק גמור, והנה גם א ו ת ו יעקב מרמה! הוא מגיש לו אוכל ואומר: "אנכי עֲשׂוּ בְּכִרְךָ, עשיתי כאשר דְּבַרְתָּ אֵלַי" (בראשית כז, יט). איך מרמה יעקב אבינו את יצחק אביו? מה ההיתר כאן? על שאלה ניתן לענות בשני אפנים: תירוץ אפשרי אחד הוא, שיעקב מרמה כאן את אביו על סמך הוראה מפורשת שמקבל מרבקה אמו. ורבקה, על סמך מה היא מצְנָה על יעקב לעשות כן? - על סמך נבואה שקבלה מן השמים (עי' אונקלוס שם יג, רמב"ן שם ד, ואוה"ח שם ח), שעל יעקב לבא במרמה אל אביו, ו"להוציא" ממנו את הברכות לעצמו. [ואעפ"כ, כשהוא הולך אל יצחק, הוא הולך "כפוף ובוכה" (ב"ר סה, טו). כל כך הוא דבוק במידת האמת, עד שגם כאשר הוא אנוס לשקר על פי הדבור, הוא עושה זאת בלב שבור, לא ברצון ובשמחה].

אבל תירוץ אפשרי אחר הוא, שכלל אין כאן שקר בדבריו ובמעשיו של יעקב! כשהוא אומר לאביו "אנכי עֲשׂוּ בְּכִרְךָ" - הוא אומר אמת צרופה, בלי שום שקר כלל! איך זה? נסביר את הדבר במשל: נניח שְׁשֻׁעוֹנֵי ממהר ברבע שעה (למשל: השעה האמיתית היא רבע לעשר, ושעוני מורה על השעה עשר). ניגש אלי אדם ושואל: "מה השעה אצלך?... מה עלי לענות לו? שהשעה אצלי היא עשר?! והרי כוונת השואל איננה לברר מה השעה אצלי, אלא לברר מהי השעה האמיתית? אלא שהשואל הניח ששעוני הוא מדויק, ולכן שאל אותי "מה השעה אצלך". אם רוצה אני לענות לשואל תשובת אמת, כפי כוונתה האמיתית של שאלתו, עלי לומר לו מהו הזמן האמיתי, שאותו מעוניין השואל לדעת, ולא מהו הזמן בשעון שלי, כפי שניסח השואל את שאלתו.

זהו בדיוק מה שיעקב אבינו עושה עם יצחק. יעקב יודע שיצחק אינו מעוניין לברך רשע. יצחק אבינו מעוניין לברך רק צדיק. אלא שליצחק יש טעות. עֲשׂוּ מרמה את יצחק במשך שנים, שואל אותו כיצד מעשרין את המלח ואת התבן, עד שיצחק סבור שעֲשׂוּ מדקדק במצוות יותר מיעקב, ועל כן החליט לברך את עֲשׂוּ הצדיק. אלא מה? יעקב יודע, שהאמת היא שאין בעולם בריה בשם "עֲשׂוּ הצדיק"! עוד יודע יעקב, שאם יצחק אביו היה יודע מי הוא באמת עֲשׂוּ, לא היה רוצה כלל לברך את עֲשׂוּ (על כל פנים לא בברכות שיעד לו), אלא את יעקב. כיון שכך, מדבר יעקב עם יצחק ע"פ המושגים

איננו יכולים לדעת עד היכן מגיעים משפטי ה'; עד כמה נשקל נמדד ונבדק לעומק כל מעשה ומעשה שאנו עושים. הנה, המעשה הנפלא של אברהם אבינו, אדם זקן בן תשעים ותשע שנה, ביום השלישי למילתו, יושב ביום חם בפתח אהלו ומחפש אורחים, לקיים בהם מצות הכנסת אורחים. והנה מגיעים אליו שלשה אורחים שהוא חושב אותם לערבים, הוא רץ אל בקרו כדי לבחור עבורם פר משובח לאכילה, מגיש לפנייהם חמאה וחלב, מציע להם מים לרחיצת הרגלים, הכל הוא עושה בשביל האורחים. אעפ"כ אומרים חז"ל (ב"מ פו, ב), שהיה כאן דבר אחד שנעשה שלא בשלמות: כל דבר עשה אברהם לאורחים בעצמו - "ואל הבקר רץ אברהם" (בראשית יח, ז), "ויקח חמאה וחלב... ויתן לפנייהם" (שם, ח), "והוא עמד עליהם תחת העץ" (שם, ט), "ואברהם הלך עמם לשלחם" (שם, טז). רק דבר אחד לא עשה אברהם בעצמו - "יקח נא מעט מים ורחצו רגליכם" (שם, ד). "קח" - ע"י שליח, לא על ידי. מה היתה התוצאה מזה? אומרים חז"ל: כל מה שעשה אברהם אבינו לאורחים בעצמו, שילם ה' לישראל בעצמו. אברהם רץ אל הבקר בעצמו, ה' מביא שליו לישראל בעצמו; אברהם מגיש חמאה וחלב בעצמו, ה' מוריד מן לישראל בעצמו; אברהם מלווה את אורחיו בעצמו, ה' מלווה את ישראל בעמוד ענן בעצמו. ואולם "יקח נא מעט מים", שלא עשה אברהם בעצמו אלא ע"י שליח, גם הקב"ה לא נתן לישראל בעצמו, אלא ע"י שליח - הלא הוא משה רבינו, שנצטוו להוציא לישראל מים מן הסלע.

לכאורה אין הבדל גדול. אמנם כבוד גדול יותר לקבל מים מהקב"ה בעצמו, אבל גם משה רבינו הוא שליח מכובד מאד, וא"כ אין לכאורה הבדל גדול אם ה' נתן לנו מים בעצמו או ע"י משה. ואולם האמת היא, שיש כאן הבדל גדול מאד. בגלל זה שמשה הוא זה שצריך לתת מים לישראל ולא הקב"ה בעצמו, מתרחש חטא מי מריבה, שגורם לכך שמשה צריך למות במדבר בלי להכנס לארץ ישראל. חכמי הקבלה אמרו, שאם משה רבנו היה נכנס לארץ, המקדש לא היה נחרב. רק מפני שמשה רבנו לא נכנס לארץ, היתה שליטה לצד הרע, עד שלבסוף נחרב המקדש. הרי שההבדל בין נתינת מים ע"י ה' לנתינת מים ע"י שליח, הוא הבדל של גלות של אלפים שנה. כל הצרות שעברו עלינו במשך אלפים שנה מהרומאים, מהאינקביזציה, מהגרמנים ימ"ש, ועד הצרות שיש לנו היום מן הערבים, הכל בגלל ההבדל הקטן הזה, שאברהם הזקן והחולה אמר לאורחיו "יקח נא מעט מים" ע"י שליח, ולא הביא להם את המים (לרחיצת רגליהם!) בכוחות עצמו.

אנו מתפללים תמיד: "יְיָהוָה לְפָנֵינוּ לְעִבְדְּךָ בְּאֵמֶת". לא מספיק שנהיה עובדי ה', צריך שנהיה עובדי ה' באמת, בשלמות. כי כשאין שלמות, זה לא אמת. מסתמא אין זה מקרה, שהמילה "תָּם" פירושה בלשוננו אדם שרוחק משקר ואינו מרמה, ופירושה גם אדם ללא מום. כי השקר הוא המום הגדול ביותר. אנו מתפללים לה' שהעבודה שלנו תהיה באמת. ב"ה אנו עובדי ה', אבל תמיד שייך לעשות את הדברים עם יותר רצון, וביתר שלמות - לדקדק יותר בלימוד התורה ובשמירת ההלכה, ובכל מה שצריך חיזוק. יהי רצון

הרי כל יהודי יודע שצריך לחפש לכתו חתן תלמיד חכם וצדיק, ולא רשע ורוצח כעֶשׂוֹ ח"ו. איזו טענה היא זו אפוא על יעקב, שלא נתן את בתו לעֶשׂוֹ? אמר הסבא מסלבודקה: אמנם בפועל לא היה צריך יעקב לתת את דינה לעֶשׂוֹ הרשע, צריך היה באמת להחביא אותה ממנו כדי שלא יראנה כלל, אבל בכל זאת, לא היה צריך לסגור את התיבה חזק מד... כלומר: היה צריך לכאוב ליעקב, שאינו יכול למסור את בתו לעֶשׂוֹ ולהשיבו על ידי כך למוטב. לא כאב לו מספיק הדבר הזה, שאינו יכול להשיא את בתו לעֶשׂוֹ כדי להחזירו בתשובה, ועל כך נענש.

כך נראה להסביר גם כאן. יעקב צדק בכל מה שעשה. הוא היה צריך לבוא אל יצחק ולקחת את הברכה, כי כך אמרה לו אמו בנבואה. ואולם, למרות זאת, היה צריך לכאוב לו על הצער הנורא שנגרם מזה לעֶשׂוֹ אחיו, ששמע את הדברים וצעק "צעקה גדולה ומכה עד מאד". הקב"ה רואה, שלא מספיק כואב ליעקב על זה שעֶשׂוֹ צועק. אולי כך צריך להבין את מאמר חז"ל, שיעקב נענש על צעקתו של עֶשׂוֹ. משפטי ה' הם "תהום רבה" (תהלים לו, ז). גם על חסרונות שנמצאים בעמקי תהומות לבו של האדם - בא הקב"ה במשפט עמו.

"משפטיך תהום רבה"

לפעמים גם האדם עצמו לא מודע למתרחש בעמקי לבו. הנביא אומר: "עֵקֶב הַלֵּב מְכַל וְאֵנֶשׁ הוּא, מִי יִדְעֶנּוּ" (ירמיהו יז, ט). לב האדם הוא "עֵקֶב" (פתלתל), וקשה מאד לדעת מה יש בו. מי הוא היחיד שיכול לעמוד על צפונות לבו של האדם בכל עמקן והקפן? - "אני ה' חקר לב בִּחְן כְּלוּת" (שם, י). רק הקב"ה יודע אלו כוחות ומחשבות ישנן בנבכי לבו של האדם. שרה מכחישה ואומרת "לא צחקתי" (בראשית יח, טו). וכי עלה על דעתה לרמות את הקב"ה ח"ו? ברור שלא. אלא ששרה לא היתה מודעת לחסרון הדק באמונה שהיה בצחוק שלה. היא חשבה שהיא צוחקת משמחה, על הבשורה הטובה ששמעה שיהיה לה בן. אבל ה' ראה שבתוך השמחה היתה גם נקודה דקה של חוסר אמונה, ולכן הקפיד עליה. כך גם כאן. בתוך כל הצדקות של יעקב אבינו, ה' מוצא גם חסרון מסויים, ועל כך הוא נענש.

"משפטיך תהום רבה", וכל שכן להפך. חז"ל אמרו על הפסוק: "אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף להגיד לאדם יְשׁוּרוּ - וַיִּחַנְּנוּ, ויאמר: פדעוהו מִנְּדַת שְׁחַת, מצאתי כִּפּוֹר" (איוב לג, כג-כד), שלפעמים לאדם יש רק מליץ אחד, כי עשה מצוה אחת בלבד, וגם בה יש רק אחד מני אלף שמליץ טוב עליו, כי יש באותו מעשה תשע מאות תשעים ותשעה חלקים של עבירה, ורק חלק אחד (אלפית) של מצוה, ואף על פי כן גם זה מספיק לפעמים כדי להציל את האדם מִנְּדַת שְׁחַת (שבת לב, א). כי אם על נקודה רעה ה' מדקדק כחוט השערה, כל שכן שמדקדק כך גם על נקודה טובה, שכן מידה טובה מרובה ממידת פורענות (סוטה יא, א).

שנזכה באמת שהקב"ה יטהר לבנו לעבדו באמת, ונזכה להיות עובדי ה' באמת.